

Imago Mortis

Beschouwingen rond gevallen Belgische militairen in de periode 1914-1918

Paul De Vuyst

Welk beeld van de dood is ons overgebleven uit de Grote Oorlog?

De onderstaande tekst handelt niet over curiosa of eigenaardigheden, geeft geen beschrijving van wreedheden, wenst ook niet te handelen over ideologie en de vraag naar het waarom van het doden of de daad van het zich wreken. De beleving van de dood en eventuele aardse gebruiken rond bijgeloof onder de soldaten komen niet aan bod. Burgers, gedeporteerden en krijgsgevangenen zijn evenmin het thema van deze tekst. Een aantal puzzelstukken werden aldus samengebracht en telkenmale gedetailleerd onder de loep genomen in de hoop een beter begrip te kunnen verwerven van het totaalbeeld.

Inleiding

De Belgische organisatie van de dienstwerving op regionale basis zorgde ervoor dat rekruten van een bepaald regiment in de omgeving van de garnizoensteden of in de aanpalende provincies woonden. Eind 1913 werd de regionale rekrutering definitief doorgevoerd. Deze rekrutering zorgde begrijpelijk op haar beurt voor lokale onrust bij tijdingen over gebeurtenissen “en campagne” van het leger.

In de periode augustus-september 1914 kwamen ongeveer 9000 Belgische militairen om. Tijdens de IJzerslag nog eens 3.500. Militairen stierven niet alleen door vijandelijk vuur. Velen zouden bij gebrek aan slaap, eten en verzorging ziek worden en overlijden. Volgens pastoor Van Walleghem was bijna één vijfde van de Belgen op één of andere manier ziek in februari 1915 (griep, longontsteking, angina, reuma, voetwonden, huidaandoeningen, maag- en darmklachten, enz.)⁶.

Voor heel de oorlog wordt aangenomen dat ongeveer één derde van die Belgen het leven verloor door ziekte al dan niet opgelopen als direct gevolg van oorlogsomstandigheden.

Katholiek gelovig Vlaanderen

De katholieke kerk in België stelde toen meer als nu de sociale norm. Wie niet conform was, kon geen deel uitmaken van de dorpsgemeenschap en werd een uitgeslotene. Stel U een pasgeborene voor van een ongehuwde alleenstaande jonge moeder. De moeder had gezondigd. De priester weigerde het kind te dopen. Dit leidde tot uitsluiting van het vormsel en van een kerkelijk huwelijk. Bovendien kon het kind in deze tijden van grote kindersterfte niet in het “Rijk der Hemelen” opgenomen worden, laat staan het heilig oliesel ontvangen. Evenmin zou het begraven worden in de gewijde grond binnen de kerkhofmuren.

De cultus van de dood kende een hoogbloei in de negentiende eeuw. Het was niet vreemd voor vader en moeder om een gezins- of familiefoto te laten maken op het kerkhof waarbij het grafzerk een plaats innam naast broer of zus. De cultus kende echter rond de eeuwwisseling een neerwaartse trend. Het pendulum had duidelijk z'n hoogtepunt bereikt en was aan een terugtocht begonnen.

De Eerste Wereldoorlog heeft als catharsis gediend voor deze maatschappelijke verandering. Er waren zoveel doden. De honkvaste processen van een klein burgerlijke wereld (met alle voor- en nadelen), die een hele gemeenschap tientallen jaren verenigd hield, werden niet meer toegepast of hadden aan waarde ingeboet. Ze werden ingevuld door nieuwe aspecten.

Reeds in 1914 had de oude wereld versneld plaatsgemaakt voor de nieuwe. In 1914 had deze ontheemding nog niet in de plattelandsdorpen plaats gevonden, laat staan dat men zich bewust was van dit proces. Het zorgde er wel voor dat mensen overladen met verdriet des te meer ontgoocheld werden. Naast de leegte van het verlies had men enerzijds te kampen met het behoud van het vertrouwen in het geloof van voorheen en anderzijds het verlies van de oude vertrouwde sociale rites die een gemeenschap als cement aan elkaar klitte.

Begraven worden op een ver slagveld, zonder familie, in ongewijde grond, zonder biecht, zonder het laatste heilige sacrament toegediend te krijgen, misschien zelfs zonder communie, zonder misviering ter plaatse of andere ceremonie, misschien zelfs zonder priester, hoe zou men dan in vrede kunnen rusten of toegang kunnen verkrijgen tot "het eeuwig leven aan de zijde van God"? Deze gedachte versterkte de droefgeestigheid bij familie, vrienden, kennissen. Na de oorlog zou het koele begrip DOOD (in de zin van fysisch verlies) de gemeenschappelijke deler zijn. De mystiek rond het sterven was niet meer. Evenmin de troost die men in tradities vond.

Afb.1 – Augustus 1914. Burgers dragen een dode op een draagbaar. De man links staat op het punt de dode te bedekken met een laken.

Hoofdstuk I: 1914

Het Belgisch leger had bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog weinig ervaring met een oorlogsvoering die in zekere mate had kunnen voorbereiden op de omvang en schaal van de dood zoals deze zich aanbood tijdens het eerste oorlogsjaar.

Tijdens de bewegingsoorlog werden gesneuvelden veelal wegens tijdsgebrek, en indien al mogelijk, ter plaatse begraven. Hetzij te velde, hetzij in de directe buurt van een hulppost. Zo ontstonden respectievelijk geïsoleerde veldgraven en kleine verspreide begraafplaatsen met individuele graven. Waar de tijd ontbrak om de gesneuvelde kameraden aan de aarde toe te vertrouwen zorgde de vijand of plaatselijke bevolking voor de teraardebestelling en dit veelal in massagraven. Waar het individuele graven betrof, werd de dode door de Duitsers in de grond of onder een terp begraven. Noch bij het Belgisch leger noch bij de Duitse troepen werd het kisten toegepast.

Van de dode te velde werd aan Belgische zijde doorgaans, wegens tijdsgebrek, op een eenvoudige manier afscheid genomen. Een priester (als aalmoezenier of als brancardier) of een geestelijke (zonder wijding) prevelde de laatste gebeden in aanwezigheid van enkele strijdmakkers uit de compagnie. Men kruiste de handen van de dode, ogen en mond werden gesloten. Na het delven van een put werd de dode begraven in de grond (grafkuil). Het slachtoffer droeg nog het uniform en was in een deken gewikkeld. Indien dit laatste ontbrak werd de dode in z'n overjas verpakt⁸. Een eenvoudig, vaak anoniem, houten kruisje markeerde het graf.

Soldaat Raymond Vandenhove berichtte (datum 10.09.1915) aan de familie Loncke uit Kortrijk het volgende nieuws over hun zoon Marcel die gesneuveld was aan de IJzer: "Na kennisgeving van dit gebeurde, snelde onzen aalmoezenier en commandant toe alwaar tot de onmiddellijke begraving besloten werd. Na de plechtigheden door onzen aalmoezenier gedaan, hebben we beide helden ter plaatse begraven... Een kruis werd op hun graf opgericht met voor Marcel het volgende opschrift¹⁵:

LONCKE MARCEL
Geboren te Kortrijk 30.01.1890
Gevallen op het veld van eer den 19 oktober 1914
Bidt voor zijn zielerust
R.I.P.

De brancardier

Een belangrijke rol was weggelegd voor de brancardier en aalmoezenier. Brancardiërs waren geen combattante militairen. Geestelijken (broeders, paters, seminaristen) werden vaak in de rol van brancardier ondergebracht (met rode kruisband om de linker arm). De rol van brancardier kon evengoed door niet geestelijken uitgevoerd worden; we denken hierbij in hoofdzaak aan leerkrachten (regenten, onderwijzers). Geestelijken en leerkrachten waren vrijgesteld van legerdienst en kregen een beperkte opleiding als brancardier. Priesters kregen meestal een taak als aalmoezenier. Geestelijken kon men aanvankelijk herkennen aan hun soutanes. Met behulp van enige auto's en karren werden gewonden en doden opgehaald van het slagveld.

Afb.2 - Antwerpen, augustus 1914. Voor hen zal de oorlog straks zijn ware gedaante. Een geestelijk en een onderwijzer(?) poseren.

Elke compagnie beschikte over twee brancardiers. De brancardiers waren belast met de evacuatie van de lijken naar de begrafenispost en het delven van de grafkuilen (het kisten zou pas in 1915 geschieden). Ze doorzochten de kleren van de lijken en verzamelden de identiteitsstukken in een speciaal linnen zakje dat werd verzegeld (o.a. militair zakboekje en "plaque d'identité"). Het verzegelde pakje werd afgeleverd aan het hoofd van de compagnie, vergezeld van enkele formulieren. Voor het dichtgooien van de graven werden de lijken bedekt met een laag ongebluste kalk voor een snellere ontbinding (indien aanwezig).

De theorie

We lezen in de "**Guide Pratique du Brancardier Militaire Belge**" van 1900 het volgende:

Nummer 183.

"Nous avons vu que, le combat terminé, les brancardiers se rendent sur le champ de bataille, sous la direction de médecins pour y chercher les blessés; ceux-ci soignés et transportés, il importe de relever les morts, de constater leur identité et de procéder au plus tôt à leur inhumation ainsi qu'à l'enfouissement des cadavres d'animaux."

Het vaststellen van het overlijden (het simpele stoppen van de hart) was een zaak van de bataljonsarts. Pas na deze vaststelling kon de procedure tot het begraven ingezet worden.

De identiteit

De eerste stap hierin was de identiteit van betrokkene bepalen "Les officiers et les hommes de troupe sont porteurs d'une plaque d'identité". Dit immatricalutieplaatje mocht pas weggenomen worden vlak voor de teraardebestelling. Het plaatje diende met grote zorg naar de compagniecommandant gebracht te worden samen met een informatie over de doodsoorzaak (verwondingen) en de plaats van begraven.

Nummer 186.

Teraardebestelling

"On doit commencer aussitôt que possible après le combat l'inhumation des cadavres d'hommes et d'animaux."

Nummer 188.

"Fosses. Choix de l'emplacement. Les terrains secs, perméables, légèrement incliné, seront choisis de préférence pour le creusement des fosses." Men diende ook wegen, waterbronnen of waterlopen te mijden, boerderijen en bewoonde zones uit de weg te gaan.

Nummer 189.

“Enterrement des cadavres. Les fosses seront creusées à une profondeur de deux mètres au moins: on disposera quelque branchages dans le fond pour faciliter l’écoulement des eaux; puis les cadavres seront placés côte à côte et tout au plus sur deux rangées superposés. Si l’on en a le temps, les cadavres seront débarassés de leurs vêtements: la putréfaction se fera ainsi plus rapidement. Les effets imprégnés de liquides cadavériques devront être brûlés. Il est bon, si les ressources locales le permettent, de recouvrir les cadavres de chaux vive; à défaut de chaux, on emploiera avec avantage des cendres ou des scories. La fosse sera enfin comblée et la terre qui la recouvre fortement tassée.”

Officiers

“Les officiers seront, autant que possible, enterrés isolément; leur tombe sera marquée d’un signe qui permettra de reconnaître le nom et la qualité du défunt.”

Besluit

Voor soldaten was het vooruitzicht een anoniem kruisje te velde. Met onder dat ene kruisje wellicht een verzameling mensen naast elkaar zonder hoop op een latere afzonderlijke identificatie. Dit enge vooruitzicht zorgde ervoor dat soldaten onderling, uit solidariteit, veel aandacht en zorg zouden gaan besteden aan de graven van de gevallen kameraden en uit eigen initiatief graven markeerden met een naam.

Plaque d’identité - 1914

De “plaque d’identité”, waarvan sprake, had een ovale vorm waarin onder andere de naam en het regiment van betrokkene werden gegrift. Elke soldaat beschikte over één unieke “plaque”. De “plaque” kon niet in twee stukken worden gedeeld. Wanneer na het sterven de “plaque d’identité” werd verwijderd van de gesneuvelde kon men bij een latere opgraving (bijvoorbeeld van een massagraf) niet meer de identiteit nagaan.

Het allereerste model werd aan een touwtje om de hals gedragen. Het tweede latere model werd met een kettinkje aan de pols bevestigd. Dit plaatje was belangrijk omdat daarop ondermeer het stamnummer staat, dit is het nummer van inschrijving in het register van het regiment of zelfstandig bataljon.

Ook Belgen begroeven wel eens hun eigen doden in massagraven. Zo was er tijdens de IJzerslag meer dan één gemeenschappelijk (of collectief) graf in de omgeving van Veurne.

De bewegingsoorlog

5 augustus 1914 (Vottem-Herstal)

Krantenbericht²

“Deze Eerw. Heer maakte er indertijd zijn barmhartig werk van, de in haast begraven lijken te doen opgraven, te fotografeeren en vervolgens eene behoorlijke begraafplaats te bezorgen. Toen nu deze fotografieën aan den Eerw. Heer Geuzens op diens verzoek, getoond werden, ontdekte zijn Eerw. hierop terstond zijn jeugdigen broeder Mathieu.”

18 augustus 1914 (aangaande de gevechten bij Halen, 12 augustus 1914)

“Er lagen dode paarden en soldaten in de velden. De Duitsers eisten paarden en karren op om het slagveld te ontruimen. Het lag vol potten en ransels. Maria weet dat Belgische

soldaten begraven werden in de velden, zonder kist en met kalk over de lichamen. Er waren vijf massagraven. "De mensen werden ziek van dat te zien." Schoolkinderen legden bloemen neer op de graven. Duitse gesneuvelden werden weggevoerd."¹⁶

14 september 1914

Kapelaan Lambert Paredis²

"Dan hooren wij de canonnade der Belgen om Aarschot te ontzetten. Gij kunt niet geloven hoe blij de menschen waren – arm en ongelukkig gemaakt door de Duitschers en o zoo mishandeld op allerlei wijze – nu de Belgen Aarschot moeten binnentrekken. Na 't leger volgden wij en die intocht van Aarschot vergeet ik nooit. Lijken van paarden en soldaten die maar ten halve begraven werden."

Zondag 27 september 1914

"Te Buggenhout (Hooge Linde) worden 19 Belgische gesneuvelden ter plaatse begraven. Lijken van Belgische gesneuvelden waren totaal van hunne kleederen ontbloot. In de mond van 2 Belgische gesneuvelden hadden de Duitsers eene cigar geplaatst."¹⁷

IJzerslag

E.Laveille, S.J.,

"Au poste de secours, le blessé reçoit les soins du médecin, et est ensuite dirigé sur l'hôpital d'évacuation. Quant aux morts, ils sont souvent enterrés sur place; si le secteur est assez calme, on les transporte à l'arrière..."¹⁹

Bezet België

Velen zouden tijdens de bewegingsoorlog door Vlaanderen sterven op later door de Duitsers bezet gebied en op deze manier toch bereikbaar zijn voor familie. Een aantal onder hen zouden zelfs niet ver van huis sneuvelen.

Zielmis

De Duitsers maakten gedurende de oorlog geen bezwaar tegen zielmissen voor Belgische militairen noch tegen het verspreiden van bijgaande doodsberichten zoals gebedsprentjes of doodsprentjes. Zielmissen voor gesneuvelden werden in Vlaanderen door veel volk bijgewoond. De missen demonstreerden niet alleen een blijk van medeleven maar waren een mogelijkheid om nationale gevoelens tegenover de ongewenste bezetter te uiten.

Kortrijkenaar Marcel Loncke sneuvelde tijdens de aanvang van de IJzerslag op 19 oktober. Via een vriend van de betreurde kwam voor de familie het slechte nieuws op 1 maart 1915. Op 16 maart werd te Kortrijk een plechtige lijkdienst gezongen tot ziellavenis van de gesneuvelde. Op de lijkbaar werd een katafalk gezet (want Marcel lag begraven aan de brug van Schoorbakke). Dit is een houten (lichte) kist in de vorm van een lijkbaar, daarop werd een lijkkleed gelegd¹⁵. De katafalk, in de proppensvolle kerk, was bedekt met de Belgische driekleur.

Informatie

Correcte informatie verkrijgen aangaande dorpingen was geen evidentie, noch voor de militairen noch voor de achtergeblevenen in het bezette gebied. Heel wat mensen besteedden dan ook tijd, mogelijkheden en energie aan het zoeken naar informatie over een

dierbare (via het Rode Kruis, via Nederland). Militairen aan het front correspondeerden vaak en druk naar informatie over mededorpelingen.

In het bezette gebied kon de Duitse afdeling van het Rode Kruis een helpende hand toesteken (Zentralkomitee der Deutschen Vereine vom Roten Kreuz)²¹.

Op 1 april 1918 werd te Knokke een plechtige herdenkingsmis opgedragen "Ter Duurbare Gedachtenis der Soldaten van Knocke". Op het rouwprentje van de viering kan men vier namen terugvinden. Pas na de oorlog blijkt dat 7 militairen gestorven waren. De drie ontbrekende namen waren militairen die gevallen waren in 1914.

De eerste Rode-Kruis-Lijst (boekje) van Belgische "soldaten gesneuveld voor het vaderland" werd pas gepubliceerd in de zomer van 1915⁷.

Onbezet gebied

Het frontblaadje "De Stem van Opwijk" is in het tweede nummer (van 1 november 1915) nog steeds onzeker over de dood van twee gesneuvelde dorpelingen. Militairen die, zoals later bleek, toen reeds meer dan een jaar gesneuveld waren (tijdens de IJzerslag).

Fons Bongaerts (° Helchteren) sneuvelde te Boninne op 20 augustus 1914. De aalmoezenier had kort daarna een brief geschreven naar de dorpspastoor van het toen nog steeds niet door Duitsers bezette dorp. De Helchterse priester begaf zich op weg naar de ouders met de hartverscheurende mededeling. Een druk bezette lijkplechtigheid volgde in het dorp⁹. Ook hier verving de Belgische driekleur het lijkkleed op de kist.

Het moet voor families onmenselijk geweest zijn als de legerleiding berichtte dat men niets over het vermiste familielid kon vertellen.

Hoofdstuk II: 1915

Belgisch leger

Met de stabilisatie van het front kon het vervoer van doden beter georganiseerd worden. De reeds gebruikte methode om nabij een hulppost ("poste de secours") in de voorste linie een begraafplaats aan te leggen om overleden gewonden te begraven, werd uitgebreid. Op deze manier hoefden de doden niet langer in de nabijheid van de eerste lijn begraven te worden. Vanaf dan gaat men meestal kisten gebruiken. De aanwezigheid van lege, tegen een muur geplaatste kisten, in de nabijheid van Lettenburg (Kaaskerke – zie foto) maakte dat soldaten die optrokken naar het front cynische opmerkingen uitten¹¹. De kruisen blijven niet langer anoniem en worden voorzien van de naam, sterfdatum en de eenheid van betrokkene. De begraafplaats zelf werd opgedeeld in perken (aangeduid met een letter), terwijl de kruisen werden voorzien van een individueel nummer.

Een militair kon aanspraak maken op een kerkelijke begrafenis ten laste van het korps waartoe hij behoorde.

Makkers of streekgenoten probeerden de graven in stand te houden. Sommigen versierden ze zelfs met bloemen of zelfgemaakte of gevonden ornamenten.

Uit de roman "Aan den Vlaamschen IJzer" van Raymond Sanders citeren we:

"Is Louis Tackx hier ni binnengebroucht?"

Louis Tackx? Haja. Hij ligt hiernaast in 't abritje van de doôn. (-)

Ze gingen binnen. De zakdrager wees een half-ingevalen schuilplaats, hief 'n grauw gordijn op en zei. Daar liggen ze. (-).

In het halfdonker van de schuilplaats lagen er drie vormlooze hoopen, bedekt met ledige loopgrachtzakjes. (-).

En zie die voeten e keer, 'k geloove vaste... wel ja... de ratten hên d'r aan gefret!"¹⁰

Afb.3. Lettenburg – Kaaskerke. Bemerkt de doodskisten tegen de muur.

Bezete België

Heel wat Belgische doden liggen verspreid in Vlaanderens velden. Per februari 1915 laten de Duitsers toe dat deze doden ontgraven worden op de weiden en akkers om deze te verzamelen op een nabij gemeentelijk of stedelijk kerkhof of begraafplaats. De lokale Belgische ambtenaren dienen hiertoe zelf burgers voor dit grauwe en harde werk te contacteren.

Afb.4 - Ontgraving en identificatie van een Belgisch soldaat in Londerzeel door de Duitsers in de omgeving van Antwerpen. Bemerkt de burgers.

Hoofdstuk III: 1916-1917-1918

Belgisch leger

Naarmate de oorlog langer duurt, wordt de organisatie van het transport naar het hinterland steeds beter. Doden worden begraven in de gewijde grond van de gemeentelijke kerkhoven. Doch deze plaatsen geraken geleidelijk overbezet met dicht opeengepakte graven. Deze situatie kon niet langer gelden als duurzame oplossing.

In 1916 wordt een divisionaire begrafenisdienst opgericht waarbij aangeduiden verantwoordelijk zijn voor opgravingen en teraardebestellingen. Zo heeft de eerste legerdivisie haar begraafplaats op Steenkerke.

Men besluit om in 1917 grotere militaire begraafplaatsen aan te leggen in de buurt van de hospitalen. Op elk graf wordt een houten kruis aangebracht met de gegevens van de dode en de vermelding "Belgisch Leger" en "Gestorven voor het vaderland". Vanaf 1917 wordt op elk kruis een driekleurige kokarde aangebracht.

Iedere dag is er wel ergens een begrafenis op een militaire begraafplaats achter het front waarbij de dode op de schouders of op een draagbaar, onder de nationale driekleur, wordt gedragen.

Afb.5. Begrafenisstoet, muziekkapel voorop.

In juli 1918 organiseert het eerste bataljon van het tweede Regiment Jagers te Voet een herdenkingsmis voor haar 23 doden uit de periode juni 1917 – juli 1918.

Onder de soldaten heerste solidariteit in ellende. Omhalingen binnen de compagnie onder de vleugels van de kapitein, ten gunste van de gevallen (een krans) of z'n dierbaren (geldelijke steun), konden op bijval rekenen³.

Afb.6 – De Panne, graf Van Den Eede Fr.

Op de foto het graf van VAN DEN EEDE François (Jacques), 2de Regiment Karabiniers, geboren te Steenhuffel, begraven op de Belgische militaire begraafplaats in De Panne op 28 mei 1918. Deze foto hield het gezin thuis als aandenken aan de gestorvene, in navolging van oudere gebruiken. Er is in deze periode geen eenvormigheid in de houten kruisen.

Tijdens de bewegingsoorlog van 1918 (bevrijdingsoffensief) werden militairen opnieuw te velde begraven. Aalmoezenier E.Lallemant:

“L’offensive nous mène au canal de dérivation près de Landegem. Nouvelle affaire tragique. (-). Les deux braves jeunes gens sont accueillis par une volée meurtrière.... Tués tous les deux. (-). On les enterre sur place.”¹⁸

Hoofdstuk IV: 1919

Voor christelijke families was het opdragen van een zielmis en wat later een herdenkingsmis (bijv. jaarmis) in de plaatselijke kerk de enige vorm van rouwbetuiging. Dit zou voor een flink aantal gezinnen en lokale besturen onvoldoende blijken. Families of gemeenteraden zouden hun dierbare overledene(n) laten ontgraven en lokaal op het eigen gemeentelijk of stedelijk kerkhof of de begraafplaats herbegraven (om waardig afscheid in het bijzijn van z’n naasten te kunnen nemen maar ook om de zekerheid af te dwingen dat voldaan werd aan alle christelijke sacramenten die zouden leiden tot het eeuwige leven naast God). Voor anderen betekende het ontgraven niets minder dan grafschennis.

Ontgraven was wettelijk mogelijk en het idee werd gevoed door de toenmalige veelvuldige ontgravingen van gefusilleerde en andere “martelaren” waarbij kerkelijke en andere notabelen uit alle maatschappelijke lagen ruim aanwezig waren.

Hoofdstuk V: 1920-1921-1922-1923-1924

Vanaf 1920 begint de aanleg van officiële Belgische militaire begraafplaatsen. De nieuwe officiële Belgische grafsteen heeft een vrij pompeuze vorm uit blauwe hardsteen. Bovenaan bevindt zich de nationale driekleur en daaronder een bronzen plaat met de identificatiegegevens van de gesneuvelde. Deze stenen worden gratis ter beschikking gesteld. Dit gaat gepaard met een informatiecampagne naar de bevolking toe. Een eigen grafsteen blijft mogelijk.

Afb.7.Informatie aan de bevolking. Verwanten van doden worden verwittigd over de geplande wijzigingen (plaatsen van grafzerk) met behulp van dergelijke prentkaarten.

Vanaf 1924 worden de verspreide graven en de kleinere begraafplaatsen opgegeven en overgebracht naar verzamelplaatsen.

Theodoor Sevens vat de situatie als volgt samen in z'n boek "De Europeesche Oorlog, in België van 1914 tot 1918:

"Eene latere schatting geeft in ronde cijfers de verliezen van de verbonden staten op:

België: 44.000. Ons vaderland had ongeveer 2.630 gemeenten, groote en kleine. De eene door de andere gerekend, vinden wij voor ieder dorp en iedere stad nagenoeg 17 gesneuvelden."²⁰

Officiële overlijdensakte

Voor de militairen gevallen tijdens de bewegingsoorlog of vermist tijdens de oorlog was vaak geen officiële overlijdensakte opgesteld. Pas na de oorlog werd door de bevoegde rechtbank een vonnis uitgesproken waarna de dode werd erkend als oorlogsslachtoffer. Hierna kon in de burgerlijke stand van de betreffende gemeente of stad een officiële inschrijving volgen.

Besluit

Het is wellicht passend te sluiten met de beschrijving van de thuiskomst door Achiël Van Acker⁵: "Thuis geweest van blijdschap. Vader geleet een wrak. Hij ging gebogen op een stokje, opgevreten van reumatiek. Hij en moeder waren oude mensen. De oorlog en de miserie waren hard geweest voor hen. Een paar andere soldaten kwamen die dag voor de eerste keer thuis. Op straat werden ze ondervraagd of ze geen nieuws wisten over deze en gene. Een moeder trachtte op allerlei wijze iets te vernemen over haar zoon. Voor iedereen stond het wel vast dat hij gesneuveld was maar de arme vrouw wou het niet geloven."

De wapenstilstand kwam er op 11 november 1918 maar daarmee hield de zorg voor de doden niet op. Samen met de Vrede van Versailles op 28 juni 1919 werd de officiële lijst van Belgische gevallen gesloten.

Het past wellicht beter om, in dit kader, te spreken van de Eerste Wereldoorlog als de periode van 1914 tot 1925.

Dankwoord

Roger Verbeke voor het met precisie nalezen van de tekst.

Wim Degrande.

Geert Willem.

M'n Brugse helper en bondgenoot die onbekend wenst te blijven. Geen tekst zonder koekjes.

Bibliografie

1. LAMPAERT, R., *Reninge onder vuur*. De Klaproos, Koksijde, 2002.
2. *De Grootte Oorlog (1914-1918). Belevenissen, getuigenissen en herinneringen*. Een uitgave van de Geschied- en Heemkundige Kring "De Goede Stede Hamont", Hamont-Achel, 1998.
3. *De Vlaamsche Ziel – Brieven van het Yserfront*. Verzameld door mevrouw Emiel Hullebroek, De Vlaamsche Boeken der Meulenhoff-Editie, Amsterdam, 1918.
4. *Notre Pays*, tijdschrift, jaargang 1919.
5. VAN ACKER, A., *Herinneringen, jeugd in oorlogstijd*. Uitgeverij s.m. Ontwikkeling, Antwerpen, 1967.
6. CHRISTENS, R. en DE CLERCQ K., *Frontleven 14/18. Het dagelijks leven van de Belgische soldaat aan de IJzer*. Retrospectief, Tielt, 1987.
7. *Première Liste des Soldats Belges morts pour la patrie*. Comité Médical de la Croix Rouge de Belgique, 1915.
8. THIRIAR, J., *Gloire et Misère au front de Flandre 1914-1918*. G.Van Oest & Cie, Editeurs, Bruxelles & Paris, 1920.
9. ACHTEN, L., *Moeder had gelijk*. De Pen n.v., Antwerpen, 1951.
10. SANDERS, R., *Aan den Vlaamschen IJzer*. Uitgave Pax, Antwerpen, 1929.
11. DEBAEKE, S., *Humor in de oorlog, bizarre en grappige verhalen, anekdoten, foto's uit de Grote Oorlog 1914-18*. De Klaproos, Koksijde, 1994.
12. Gysel, A., *Deckers dagboek 1914-1919. Notities van een oorlogsvrijwilliger*. Snoeck Ducaju & Zoon, Gent, 1999.
13. <http://home.scarlet.be/=luc4don/heusden/gesneuvelden/indexgesneuvelden.htm>
14. *Guide Pratique du Brancardier Militaire Belge*. Imprimerie G.Deprez éditeurs, Bruxelles, 2e édition, 1900.
15. DELEU, F. en LONCKE, M., *Met het hoofd naar de brug van Schoorbakke*. Hadewijch, Antwerpen-Baarn, 1989.
16. BAEKEN, A., Hagelandse Geschied- en Heemkundige Kring.
17. *Dagboek 1914-'18 van Louis Lindemans* (Heemkring Opwijk-Mazenzele).
18. LALLEMANT, E., *Croquis et silhouettes de guerre*. Vromant & Cie, Bruxelles, 1922.
19. LAVEILLE S.J. E., *Au service des blessés 1914-1918*. Imprimerie J.Duculot, Editeur, Gembloux, 1921.
20. SEVENS, T., *De Europeesche Oorlog in België van 1914 tot 1918*. Lodewijk Opdebeek – Uitgever – Antwerpen, s.d.
21. SCHEFFER, W., *Die Liebesarbeit für unsere Feldgrauen*. Quelle Es Meyer, Leipzig, 1917.